

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XIII: 2015

Nr 27 (439)

Data odczytu: 16.09.2015 r.

Data wydania: 16.09.2015 r.

=====

997. spotkanie

Marcin Maryniak

Organizacje i ugrupowania podziemia niepodległościowego działające na terenie Grudziądza i powiatu grudziądzkiego w latach 1945-1956

Powojenne podziemie niepodległościowe było dużym ruchem antykomunistycznym, ruchem partyzanckim, który walczył o wolną i niezawisłą Polskę na terenie całego kraju. Organizacje antykomunistyczne stawiały sobie za cel nadrzędny walkę z „władzą ludową” i dopełniającą się sowietyzacją kraju.

Oddziały antykomunistyczne wywodziły się z organizacji konspiracyjnych funkcjonujących podczas wojny na terenie Kresów. Kierowały się na zachód, aby uniknąć rozbicia przez wojska Armii Czerwonej lub jednostki NKWD. W centralnej i zachodniej Polsce powstawały też nowe oddziały tworzone w środowiskach repatriantów, byłych członków Armii Krajowej, Narodowych Sił Zbrojnych i innych organizacji niepodległościowych. W miarę upływu lat intensyfikacja ich działań słabła, wiele oddziałów zostało rozbitych, ich członkowie zginęli lub znaleźli się w więzieniu.

Krzyż Zrzeszenia "Wolność
i Niezawisłość"

Obecnie uczestnicy partyzanckich walk niepodległościowych są nazywani mianem „żołnierzy wyklętych”, „żołnierzy niezłomnych” lub „żołnierzy drugiej konspiracji”. Jednakże w okresie PRL język władz oraz organów bezpieczeństwa państwa używał określeń „antypaństwowe organizacje”, „bandy

zbrojne”, „reakcyjne podziemie” czy też, jak w stosunku do żołnierzy Armii Krajowej, „zaplute karły reakcji”.

Za „podziemie reakcyjne” uważano polskie organizacje: Wolność i Niezawisłość, Narodowe Siły Zbrojne, Narodowe Zjednoczenie Wojskowe, Armię Krajową, ale także ukraińskie UPA i niemiecki Werwolf.

Akcje większości oddziałów podziemia antykomunistycznego były wymierzone w oddziały zbrojne Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego, Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Milicji Obywatelskiej. Zdarzały się także akcje ekspropriacyjne lub wymierzone w konkretne osoby związane z władzą komunistyczną.

Walką ze strony władz PRL z ugrupowaniami antykomunistycznymi prowadziły, oprócz wyżej wymienionych UPB, KBW i MO, także oddziały ORMÓ i LWP wraz z pomocą oddziałów Armii Czerwonej czy też radzieckich doradców pracujących w powiatowych i wojewódzkich urzędach bezpieczeństwa.

Na terenie Grudziądza i powiatu grudziądzkiego istniało kilkanaście organizacji niepodległościowych, które wywodziły się z różnych środowisk. Najwięcej z nich pochodziło z jednostek Armii Krajowej oraz organizacji nawiązujących do jej tradycji.

Najważniejszą organizacją była „Armia Krajowa – Placówka Grudziądz”. Działała w latach 1947-1948 w Grudziądzu. Dowódcą organizacji był por. Aleksander Neumann „Mróz”, który w 1944-1945 pełnił obowiązki inspektora Inspektoratu Grudziądz w Podokręgu Południowo-Wschodnim (ziemia kujawska) Okręgu Pomorze Armii Krajowej. W skład organizacji wchodziło 12 osób.

Inną organizacją wykorzystującą w swojej nazwie część AK była organizacja „Armia Krajowa – Westerplatte”. Działała w latach 1945-1947 w Grudziądzu. Dowódcą tej organizacji był Zbigniew Brzyski „Ordon”. Liczyła ona 8 osób.

Na terenie Grudziądza i Torunia funkcjonowała „Niepodległość” Młodzieżowej Organizacji Powstańczej. Działała w latach 1951-1952. Jej dowódcą był Zygmunt Banach „Zawisza”, „Kmicic”, a zastępcą Jan Muzal „Zagłoba”, „Orzeł”. Organizacja działała systemem piątkowym, posiadała opracowany statut i rotę przysięgi. Drukowała i kolportowała nielegalne broszury, biuletyny i ulotki. Liczyła w sumie 25 osób.

Mjr Zygmunt Szendzielarz
"Łupaszka"

„Trójka Hultajska” była to organizacja działająca na terenie Grudziądza w latach 1946-1947 pod dowództwem Henryka Reicha „Felek”. Według danych Biura „C” MSW miała łączność z oddziałem mjr Zygmunta Szendzielarza „Łupaszka”. Liczyła 8 osób.

Nie należy również zapominać o organizacji „Walka o Niepodległość, Niezawisłość Wiary i Ojczyzny” działającej na terenie powiatu grudziądzkiego (w Lisich Kątach), która swym zasięgiem obejmowała także miejscowości powiatu kwidzyńskiego. Funkcjonowała w latach 1947-1950. Założycielami organizacji byli Stanisław Rolkowski „Lis” oraz Czesław Tobiasz „Orzeł”, którzy już wcześniej byli szantażowani i torturowani na przesłuchaniach, lecz konsekwentnie odmawiali współpracy z grudziądzkim Urzędem Bezpieczeństwa. Czesław Tobiasz został zdradzony przez ukrywającego go gospodarza w Sadlinkach koło Gardei i 17 grudnia 1950 roku oddziały MO i UB zamordowały go. Stanisław Rolkowski został zastrzelony koło Mrągowa 20 maja 1950 roku w zasadzce urządzonej przez UB, osłaniając pozostałych członków grupy. Organizacja została rozwiązana w 1950 r. Liczyła w sumie 25 osób.

Dużą i silnie rozbudowaną organizacją młodzieżową była „Kadra Krajowej Armii Powstańczej” działająca w latach 1948–1950 na terenie powiatów i miast: Szubin, Chojnice, Grudziądz i Bydgoszcz. Dowódcą był Jan Wilczyński „Wilk”, zastępcą zaś Czesław Korzycki. Organizacja zmieniła nazwę na „Związek Młodzieży Podziemnej – Grom”, ale używała także nazwy „Krajowa Armia Podziemna”. Cała organizacja liczyła ok. 50 osób.

Inną organizacją młodzieżową była działająca w Grudziądzu na przestrzeni 1949-1950 roku „Organizacja Zmian Politycznych”. Jej dowódcą był Jerzy Zalewski „Plotowski”. Organizacja używała też nazwy „Zaspa”. Liczyła 8 osób.

Kolejnymi organizacjami młodzieżowymi odnoszącymi się do tradycji AK były „Podziemna Organizacja Armii Krajowej – Lisów” oraz „Samodzielna AK Zawisza Czarny”. Pierwsza z wymienionych organizacji „Lisów” działała w latach 1948-1949 w Grudziądzu, Świeciu i Chełmnie. Dowódcą był Henryk Wolski „Lis”. Organizacji podlegała samodzielna organizacja studencka pod nazwą „Studencki Ruch Oporu” dowodzona przez Tadeusza Zielińskiego „Vis” i grupa dowodzona przez Władysława Czerepaka „Warkocz” pod nazwą „Korsarze”. Organizacja zajmowała się głównie kolportażem ulotek antypaństwowych, niszczeniem dekoracji wywieszonych z okazji świąt narodowych. Została w 1949 roku rozbita przez władze bezpieczeństwa. Jeden z członków „POAK – Lisów” Jakubowski zorganizował 15-osobowy oddział zbrojny działający na terenie miasta i powiatu Grudziądz w latach 1951-1952 – został on zlikwidowany przez UB i MO latem 1953 r. Cała Organizacja „POAK – Lisów” liczyła w sumie około 170 osób.

Druga z organizacji młodzieżowych istniała już od 1945 roku i przetrwała do 1949 r. Działała na terenie Brodnicy i Grudziądza. Dowódcą był Jan Choroszman „Zawisza Czarny”, zastępcą był Mieczysław Hasse „Dzik”. W skład organizacji wchodziła grupa pod kryptonimem „Pajęcza sieć”, którą dowodził Konrad Herrek. Cała organizacja liczyła 52 osoby.

Zdecydowanie gorzej, pod względem ilościowym, wypadają oddziały wojskowe Narodowych Sił Zbrojnych, odnoszących się do tradycji Stronnictwa Narodowego. Na terenie powiatu grudziądzkiego odnotowano działalność dwóch oddziałów NSZ: „Ruczaj” i „Tobiasz”.

Oddział „Ruczaj” działał w latach 1945-1948 na terenie powiatów Brodnica, Grudziądz, Lipno, Rypin i Wąbrzeźno. Twórcą oddziału był Henryk Siwoń „Ruczaj”, który został w 1945 r. zabity. „Ruczaj” miał znaleźć się w rękach nowego dowódcy, Władysława Kłoca „Żbika”, a potem Władysława Majtyki „Białego”. Cały oddział liczył w sumie 51 osób.

Oddział „Tobiasz” działał w latach 1947-1950 na terenie powiatu grudziądzkiego i iławskiego. Jego dowódcą był Stanisław Rolkowski „Lis”. W skład oddziału wchodził także jego przyjaciel z organizacji „Walka o Niepodległość, Niezawisłość Wiary i Ojczyzny” Czesław Tobiasz (do momentu swojej śmierci z rąk UB). Oddział liczył w sumie 40 osób.

Wśród organizacji antykomunistycznych na terenie Grudziądza i powiatu grudziądzkiego trzeba pamiętać o ugrupowaniach wywodzących się z rozwiązanych drużyn harcerskich i młodzieżowych stowarzyszeń kościelnych. Wśród nich znalazły się między innymi organizacja „Armia Krajowa” zgrupowana przez ks. Franciszka Wojnowskiego działająca w 1950 r. w Grudziądzu, która liczyła 9 osób.

Poza tym działał także „Związek Katolicki”, którego inspiratorem był ponownie ks. Wojnowski. Związek działał w latach 1949-1950 w Sarnowie (powiat grudziądzki) i Grudziądzu. Na czele organizacji stał Roman Mirodka, a następnie Stanisław Oskroba. Organizacja była podzielona na dwie grupy: w Sarnowie – dziewięć, a w Grudziądzu – jednaście osób. Organizacja używała też drugiej nazwy, „Obrona wiary”.

Poza wyżej wymienionymi organizacjami, które odnosiły się i pielęgnowały w sobie pewne tradycje, powstawały grupy określane przez ówczesne władze jako „organizacje bez zabarwień politycznych”. Na terenie Grudziądza wiemy o trzech takich ugrupowaniach: „Oddział Partyzancki »Ziemi Pomorskiej«”, „Tajemnicza Piątka – Terytorialny Wywiad Grudziądza”, „Czarna Reakcja Lignowskiego”.

Pierwsza z organizacji działała w latach 1953-1954 pod dowództwem Franciszka Kozłowskiego. Kolportowała ulotki i zdobywała broń. Używała także nazwy „Związek Młodej Polski”. Liczyła 9 osób.

O dwóch ostatnich organizacjach wiemy niewiele. „Tajemnicza Piątka” działała w 1950 r. w Grudziądzu, a jej dowódcą był Ochmański. Grupa liczyła 11 osób.

„Reakcja Lignowskiego” działała w roku 1949 i została założona przez Henryka Lignowskiego „Gehenna” i liczyła 6 osób.

Brak odpowiednich dokumentów, propagandowy i jednostronny sposób przedstawiania wydarzeń i osób w publikacjach z okresu PRL, jak również strach

byłych członków podziemia przed represjami ze strony władz komunistycznych nie sprzyjały podejmowaniu obiektywnych badań. Dlatego też możemy przypuszczać, że podana tutaj lista organizacji i ugrupowań nie jest pełna, jednakże w pewien sposób systematyzuje losy podziemia niepodległościowego na terenie Grudziądza i powiatu grudziądzkiego.

Bibliografia:

Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944-1956, pod red. R. Wnuka, Warszawa – Lublin 2007.

Holz J., *Wykaz organizacji i ugrupowań antykomunistycznych działających na terenie woj. bydgoskiego (pomorskiego) w latach 1945-1956*, „Kronika Bydgoska”, t. 15, 1993.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Biuro „C”. Informator: O nielegalnych antypaństwowych organizacjach i bandach zbrojnych działających w Polsce Ludowej w latach 1944-1956, oprac. H. Pająk, Lublin 1993.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.

Notatki